

EL DEBAT SOBRE LA CONSTITUCIÓ DE L'OBSERVANÇA A LES CORTS CATALANES DE 1626-1632

Jesús Villanueva

Víctor Ferro ha proposat recentment una interpretació de la constitució de l'observança segons la qual aquesta seria la culminació natural del règim polític català de l'edat moderna i una concreció particularment afortunada de la solució "juridicista" en la lluita entre drets individuals i autoritat estatal típica de la història europea.⁽¹⁾ Ferro té en compte sobre tot el projecte de les corts de 1701-1702, amb els desenvolupaments introduïts a les de 1705-1706, però també fa esment dels assajos anteriors, i es pregunta al respecte "si mai se'n podrà detallar la història interna."⁽²⁾ En aquest article presento un capítol d'aquesta història interna, el de les corts de 1626-1632. Prescindeixo en gran mesura del context polític, ben exposat per J. H.

¹.- V. FERRO, *El dret públic català*, Vic, 1987, p. 411-427. Seria una etapa de la "llarga i complicada lluita de la justícia contra el voluntarisme modern" (p. 424); una "solució judicialista," "tan coherent i sistemàtica que encara avui pot servir d'exemple i inspiració," i consistiria en la consagració perfecta del "principi de legalitat" (p. 412). Insinua també que amb la constitució de l'observança de 1701-1702 Catalunya hauria modificat la seva forma de govern, deixant de ser una monarquia autèntica per assajar "un *tertium genus*, original i probablement inèdit," és a dir un govern basat en les lleis i no en la potestat reial (p. 426-427).

².- Ibid. p. 418. Veg. també J. M. GAY I ESCODA, "La legislació de corts i el control de la seva observança," *Les corts a Catalunya*, Barcelona, 1991, esp. p. 92-96.

Elliott y E. Zudaire, tot i que queden alguns punts obscurs,⁽³⁾ i em centro en el debat sobre la qüestió concreta de la constitució de la observança, que reconstrueixo a partir dels processos de corts conservats.⁽⁴⁾ Crec que així es podran veure les autèntiques motivacions d'una iniciativa que ha pogut ser considerada tan transcendental.⁽⁵⁾ He volgut sobre tot reproduir-ne la documentació

³. - Es interessant, p.e., la intervenció del comte de Santa Coloma, el qual, segons un informe del govern d'Olivares (ed. per E. ZUDAIRE, "El cardenal-infante, virrey de Cataluña," *Hispania*, 21 (1961), cf. p. 626), impulsà a les corts de 1626 algunes constitucions (i esp. una anomenada de l'"orde judiciari," que establia una nova normativa per a l'Audiència) pel seu propi interès, ja que tenia "pleytos muy considerables" (la qual cosa explicaria la posició antirrealista d'aquest noble en aquest moment, *ibid.* p. 628). Un d'aquests plets, el de la baronia de Pons, es relaciona de fet amb la qüestió de la constitució de l'observança, com explica J. P. FONTANELLA, *Decisiones*, dec. 356 (veg. avall, n. 68). D'altra banda, caldria estudiar el conjunt de la legislació de les corts de 1626, conservada fragmentàriament en les actes dels braços (esp. el *PrBrReial*) i en un recull complet dipositat a l'Arx. Hist. Nacional (*Cons. supr.* 2056; un vol. de 129 fulls, on figura el text de 99 constitucions amb comentaris al marge dels ministres de Madrid), i que manifesta un notable caliu reformista.

⁴. - Fonts documentals:

- a) *DietGen*] *Dietari de la Generalitat*, 1623-1626: ACA, Gen. N. 33-34.
- b) *DietBrMil*] *Dietari primer de Deliberacions del molt Illustre Bras Militar del Principat de Catalunya desde 13 Juliol de 1623 fins a [10] de Abril de 1643*: ACA, Gen. G. 69/1.
- c) *PrBrReial 1626*] Procés familiar del Braç reial, Corts de 1626: AHCB, CC, XVI-82.
- d) *PrBrReial 1632*] *Id.*, Corts de 1632: AHCB, CC, XVI-85.
- e) *PrBrMil*] Procés familiar del Braç militar, Corts 1626-1632: ACA, Gen. N. 1057, 1108, 1058 (foliació contínua).
- f) *24ª corts 1626*] *Deliberacions de la vintiquatrena de Corts*, Corts de 1626: AHCB, CC, II-135 (= *Deliberacions del Consell de Cent*, des. 1625-nov. 1626), ff. 202-280. (Cal notar que aquesta font i la següent no són ressenyades per R. CONDE et al. "Catàleg dels processos de corts," *Les corts a Catalunya*, Barcelona, 1991, cf. p. 56.)
- g) *24ª corts 1632*] *Id.*, Corts de 1632: AHCB, CC, II-141 (= *Deliberacions del Consell de Cent*, des. 1631-nov. 1632), ff. 477-556.

⁵. - Desenvolupo les indicacions que féu ELLIOTT dins l'estudi general de les corts de 1626 (*La revolta catalana*, Barcelona, 1966, cf. p. 215-216, 218, 223-224) i de 1632 (p. 263, 266). ZUDAIRE, per la seva banda, es va referir al que anomenava "extremosa interpretació forera," però no s'extengué gaire més (*El conde-duque y Cataluña*, Madrid, 1962, p. 59). També pot ser un cas il·lustratiu de com funcionava el procés legislatiu a les corts catalanes (sobre el qual veg. FERRO, p. 231-232, i la descripció més precisa d'un informe governamental 1635 atribuït al protonotari J. de Villanueva, però potser d'autor català, editat per E.

essencial, però penso que aquesta també permet plantejar una hipòtesi interpretativa.

Més enllà de la personal interpretació de V. Ferro, i més enllà també d'una interpretació simplista en termes d'enfrontament entre el rei i la terra, crec que el debat de 1626-1632 suposa un problema variada i en gran mesura "autòctona." En teoria es tractava tan sols de resoldre el punt dèbil de l'antiga constitució de l'observança (la *Poch valdria*, promulgada el 1481), que reservava a l'Audiència la declaració en última instància de les causes de contrafacció "dubtoses." El qüestionament de la independència d'aquesta institució dugué, ja a les corts de 1599, a la proposta de sotmetre els mateixos jutges al procediment d'observança.⁽⁶⁾ Però en realitat això no seria més que el reflex d'una crisi més pregona del sistema judicial català que afectava diversos sectors i els portava a posicionaments reformistes. Es el que es comprova en el debat de les corts de 1626-1632, en el que la noblesa catalana sol·licitava un nou sistema de control de l'observança per evitar els maltractaments que deia sofrir per part dels ministres de justícia, que, aprofitant l'autonomia que l'absència del rei els permetia, procuraven més llur interès personal que no el bé comú;⁽⁷⁾ mentre que altres sectors denunciaven els abusos dels oficials subjectes a "purga de taula" (veguers, batlles i d'altres) o dels de les jurisdiccions baronials, i pretenien que el nou sistema d'observança també els comprengué.⁽⁸⁾ D'altra banda, allò que V. Ferro anomena jurisprudència "aberrant" de l'Audiència i que consistia en no admetre més "dubtes" de contrafacció que els firmats per l'oficial infractor, potser formava part d'una espècie de pacte entre aquesta institució i la Diputació pel qual aquesta es comprometia a no fer instàncies judicials davant l'Audiència a canvi de veure respectada la seva autonomia

ZUDAIRE, "Cortes catalanas: comentarios a un informe del año 1635," *Hispania*, 17 (1957), cf. p. 419, on es contempla una "junta de conferències" a més de les de constitucioners i combinadors, composta a parts iguals per ministres reials i representants dels braços, i on s'afirma que en cas de desavenència radical el rei pot ignorar les peticions dels braços i cloure les corts). I encara un estudi parcial com aquest pot servir per a precisar la cronologia d'aquestes corts, que Elliott fixà basant-se sobretot en la discussió del donatiu.

⁶.- FERRO, p. 416.

⁷.- Veg. avall, n. 74, l'opinió de Francesc de Gilabert.

⁸.- Veg. avall, n. 35.

financera.⁽⁹⁾ De manera que la proposta de nova constitució de l'observança tindria la virtualitat d'una denúncia del règim de "frau i corrupció" que s'havia anat configurant a Catalunya des de feia dècades, denúncia que s'evidencia en la crítica de les excessives despeses que el procediment tradicional de contrafacció provocava en forma d'ambaixades o consultes d'advocats.⁽¹⁰⁾ I això últim ja al·ludeix al conflicte social de fons que també explica la forma en què es plantejà la nova constitució, i que no és altre que la lluita entre "militars" i juristes pel control de les institucions. Aquesta lluita sembla fins i tot concretar-se en dues concepcions polítiques oposades: per una banda una mena de "parlamentarisme" que tindria com a fi la defensa dels privilegis aristocràtics, i per l'altre una concepció que en diríem "juridicista," que faria dependre les institucions autònomes del consell dels experts en dret. Es creava així una peculiar dinàmica política interna que cal tenir en compte en analitzar les causes de la crisi de 1640.⁽¹¹⁾

Els antecedents

Ja he al·ludit al projecte de les corts de 1599, i caldria també citar la proposta de Francesc de Gilabert de crear un jutge especial

⁹.- FERRO, p. 278, 417; també era polèmica la qüestió dels terminis de notificació i resolució. A la causa de fons del "pacte" crec que estan al·ludint els autors del Discurs cit. avall, n. 20, tot i que en neguen la pertinència i afirmen que els conflictes no deixaven de produir-se: "Nec admittendum est, quod aliqui dicunt esse periculosum Deputatos per Syndicum iudicialiter comparere in Regia Audientia; quia quicquid sit in factis exactionum Generalis Cathaloniae contingentibus, in quibus Deputati sunt iudices cum suprema potestate et solent contra Officiales Regios etiam maiores exactionem dictorum iurium et iurisdictionem circa illam turbantes procedere per processum de torp. et in quibus dominus Rex cum contingit casus solet per suum Procuratorem comparere et litigare in Consistorio Deputatorum, prout vidimus annis retro elapsis, tamen in factis contrafactionum... nedum non est periculosum, verum est utilissimum..." G. BERART, *Speculum visitationis*, Barcelona, 1627 (però enllestit el 1624), c. 23, n. 12, qualifica de negligència punible la renúncia dels diputats a fer la instància de contrafacció.

¹⁰.- Veg. avall n. 24.

¹¹.- Veg. J. AMELANG, *La formació de una classe dirigente*, Barcelona, 1986, p. 76-80 (sobre l'"ascens dels advocats" en el govern barceloní), 93-94 (sobre l'admissió de la noblesa el 1621); i més específicament J. L. PALOS i R. RAGUÉS, "Les institucions catalanes a l'època moderna i l'ascens dels juristes," *Pedralbes*, 13/1 (1993), p. 53-65.

nomenat pel rei per als casos de contrafacció, exposada dins un dels seus *Discursos sobre la calidad del principado de Cataluña* publicats el 1616.⁽¹²⁾ També s'hi relaciona la proposta prou agosarada de 1617 referent a les ambaixades a la cort.⁽¹³⁾ Però la idea no madurà fins a les corts de 1626, i la causa directa en fou un incident que tingué lloc el febrer de 1625, en el qual confluïren tots els elements que acavem de resumir. Es tractava d'una actuació contra un cavaller, Dídac de Vergós i de Sorribes,⁽¹⁴⁾ en aplicació de la pragmàtica de 1612 que prohibia portar pedrenyals.⁽¹⁵⁾ No era un cas excepcional, però l'advocat d'aquest cavaller resultà ser Felip Vinyes, un jurista molt conegut a Barcelona per la seva competència professional i sobre tot per la seva intervenció en la polèmica del jurament del virrei el 1621-1622.⁽¹⁶⁾ El braç militar es féu càrrec del cas i demanà la intervenció de la Diputació. Però aquesta, seguint potser el "pacte" que tenia amb l'Audiència, s'hi negà, i recorregué als expedients habituals de l'ambaixada prop del virrei i fins i tot del rei. Els militars forçaren aleshores la convocatòria de diverses juntes de braços per tal de fer retornar l'ambaixador enviat a Madrid (degut als "molts danys... y gastos excessius, molta dereputatió y altres inconvenients" que, segons ells, aquesta mena d'ambaixades causaven)⁽¹⁷⁾ i d'obligar els diputats a comparèixer judicialment davant l'Audiència. Els diputats oposaren un dictamen de llurs advocats (un d'ells era Joan Pere

¹². - *Discurso sobre las obligaciones que los que representan el corazón de Cataluña tienen. Dirigido al Consistorio de los Diputados...*, Lleida, 1616, f. 10-15. Amb aquest jutge especial s'evitarien les queixes contra els jutges de l'Audiència i les costoses i inútils ambaixades al rei; el jutge, tot i ser elegit pel rei, hauria de ser independent, "particularmente si este juez es Ecclesiástico;" i els altres jutges podran resistir a "un estragado gusto de algún ministro preminente, pidiéndoles algo en perjuizio de las leyes de la patria."

¹³. - GAY, loc. cit. n. 57 (es preten que en cas que el rei no volgués rebre els ambaixadors, es considerés que la petició que aquests portaven havia estat acceptada "y executada com a constitució feta per la Cort congregada").

¹⁴. - Era senyor de Castellmeià i de Sapparra (J. F. MORALES ROCA, *Próceres habilitados en las cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII*, Madrid, 1983, t. 2, p. 133). Deu ser el mateix que el gener de 1641 es retirà prop de Martorell davant l'exèrcit castellà, per la qual cosa el cronista M. PARETS l'acusava de traïdor (*Memorial histórico español*, t. 22, p. 44-45).

¹⁵. - Veg. X. TORRES, *Els bandolers*, Vic, 1991, p. 173-174. S'han referit recentment al cas de Vergós, PALOS i RAGUÉS, loc. cit. p. 56, però sense establir les relacions que aquí ens interessien. Es pot seguir en el *DietBrMil* i el *DietGen*.

¹⁶. - J. PUJADES, *Dietari*, Barcelona, 1976, t. 3, p. 114.

¹⁷. - *DietGen*, 16 abr. 1625.

Fontanella) en el que es raonava en termes legals que aquells no tenien obligació de fer el que els exigien els braços.(18)

Les pressions dels braços, i especialment del militar, continuaren, i els diputats responien a l'última ambaixada del braç militar afirmant que "ningú se pot entremetre de les coses tocants a dit govern [del General] sinó dits Deputats," i establint la doctrina que en casos de contrafacció els diputats no estan obligats "a prendre però ni a demanar consell als tres estaments ni a ningú altri, y que de temps immemorial a esta part se és axí observat."(19) Alhora la doctrina contrària era exposada sistemàticament per Felip Vinyes i altres dos juristes en un al·legat en favor de Dídac de Vergós.(20) Potser en alguna d'aquestes juntes de braços s'elaborà un projecte de nova constitució de l'observança, que resultaria ser, però, molt diferent del que finalment es proposà a les corts.(21)

L'afer es perllongà durant tot l'any 1625. El cavaller Vergós veia els seus béns embargats, mentre que la tensió entre militars i juristes, ja perceptible amb motiu del jurament del virrei (i encara abans amb motiu de l'admissió en el regiment de Barcelona dels nobles titulats), s'havia fet del tot evident.

El debat a les corts de 1626

El projecte d'una nova constitució de l'observança va ser impulsat a les corts de 1626 per un grup que anomenariem d'"exaltats" dins el braç militar. Aquesta era de fet la impressió que es tenia a

¹⁸.- *DietGen*, 2 maig 1625 ("majorment que en lo cas occorrent militan causas y rahons de molta consideració per les quals no deuen comparèxer iudicialment").

¹⁹.- *DietBrMil*, 27-28 jun. 1625. Respecte a l'ambaixador, no comprenen els recels que expressa el síndic del braç militar, "sens considerar com devia dit síndic que noy ha cosa més natural que acudir los vassalls a son Rey y senyor de qui han de sperar tota consolatió y mercè."

²⁰.- *Discursus pro Brachio militari et Didaco de Vergos et de Sorribes domicello, pro obtinenda decretatione supplicationis dubii per eosdem propositi secundum formam Constitutionis Poch valdria, porrectae admodum Reverendo Cancellario*, Barcelona, 1625, 17 ff. (Bibl. de Catal., F. Bons. 5124; signat a més pels Drs. Tristany, Balet i V. Hortolà). S'hi afirma que el canceller, vicecanceller i regent la cancelleria estan obligats a admetre el "dubte" de la part conforme estableix la constitució *Poch valdria*, que cal interpretar "a la lletra et hebraice."

²¹.- Veg. avall, n. 44.

Madrid, tal com la recollia el cronista Matías de Novoa.⁽²²⁾ Un membre d'aquest partit "radical" seria Miquel Fivaller.⁽²³⁾ Aquest cavaller presentà el 6 d'abril un notable dissentiment en què comminava la cort a discutir una nova constitució de l'observança que havia de tenir "una forma certa y perpètua," "la forma millor, més segura y durable que imaginar se puga," i la considerava com a remei a les tensions prèvies entre Audiència i Diputació i a les excessives despeses d'aquesta última en advocats i ambaixades per qüestions de contrafaccions, que haurien gairebé consumit la hisenda de la Generalitat.⁽²⁴⁾ El mateix dia, però, Fivaller suspengué (per només

²².- Deia: "los plebeyos y gentes así, hechos todos de un bando y de un parecer, fabricaban papeles, deseando constituir cuatro barones, con testimonio de Justicia, para que cada y cuando se les fuese a pedir algo, aunque fuese con mandamientos y cédulas Reales, si impugnase su libertad, quitárselas y castigarles por agresores contra las leyes e inmunidades de la patria," *Historia de Felipe IV*, t. 1 (= *Codoin*, t. 69), p. 35. Es curiosa la diferenciació que fa Novoa entre "los plebeyos y gentes así" i "los más nobles," que seguirien els bàndols de "Narros y Cadelles" (ibid.). Cap el 1625 un confident anònim precisava més i assenyalava que els interessats en forçar la convocatòria de les corts eren només uns pocs cavallers, "cuatro vellacos" dedicats al bandolerisme, prou coneguts a Barcelona ("los niños los señalarán con el dedo"), *La Junta de Reformación*, ed. A. GONZÁLEZ PALENCIA, Madrid - Valladolid, 1932 (= *Archivo histórico español*, t. 5), p. 513-514, 518-519.

²³.- Miquel de Fivaller i de Guialmar, era senyor de Fonollar i de Molnar, i havia concurregut a les corts de 1599 (MORALES ROCA, *Próceres habilitados en las Cortes*, t. 1, p. 241). Intervingué en el conflicte de 1612 per la pragmàtica dels pedrenyals (ID. "Hist. de la ilustre casa de Fivaller," *Est. Hist. i Doc. dels Arx. de Protoc.* t. 9, p. 329) i en la polèmica del jurament del virrei de 1621-1622 (ELLIOTT, p. 165-166) i a les corts de 1632 tingué un altre sorollosa intervenció (ZUDAIRE, "Cardenal-infante," p. 599), posant un dissentiment en el que altre cop mostrava el seu especial interès per la nova constitució de l'observança (*PrBrReial 1632*, f. 22).

²⁴.- "Miquel Fivaller diu que considerant que en la present cort necessàriament se deu tractar de la observança de las generals constitucions de Cathalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya per ésser una de las cosas més essencials e importants ques deuen tractar, y vehent que en la observança de aquellas per los ministros de sa Magt. hi ha hagut tant vàrias interpretacions, debats y contensions ab lo consistori de la Deputació, de tal manera que nos conseguix lo fi per què foren fetas y reste debilitada sa forsa y valor. Axí que los Deputats y oydors ocupats en semblants debats perden lo millor temps de son trienni en tenir juntas de gran número de advocats y en competèncias de embiar y anomenar embaxadors, resultant de assò tant incomparables danys que casi se és vingut a agotar lo erari de las pecúnias de la Generalitat, y se té per cosa certa que desde las últimas corts del any 1599 fins a les presents se han gastat y consumit de solas

dos dies) el seu dissentiment per tal de facilitar la negociació de la constitució,⁽²⁵⁾ i el retirà definitivament dos dies més tard, després d'haver sol·licitat un títol de noblesa.⁽²⁶⁾

La versió inicial de la constitució havia estat composta per Felip Vinyes, sens dubte alligonat pel cas de Vergós, i que aleshores era un dels advocats del braç militar.⁽²⁷⁾ La responsabilitat de Vinyes en aquest afer era ben coneguda pel Consell d'Aragó, que n'informava al rei el 28 de juliol de 1627, presentant Vinyes com un "caudillo de gran tropa de cavalleros."⁽²⁸⁾ El projecte de Vinyes

juntas de advocats y embaxades fetas a sa Magt. per observança de las ditas generals constitucions tant grans summas de centenars de millannars que ha restat la Generalitat de est Principat y comptats exausta de pecúnias y per consegüent casi impossibilitada de acudir a la guarda y defensa del Principat y comtats y servir a la Magt. del Rey nostre senyor en las ocasions vigents que se offerexen ab lo compliment y liberalitat que nostros ànimos com de fidelíssims vassalls desijan; y com tant gasto y consumpció de pecúnias se sie feta per la observança de las generals constitucions y poch importarie fer leys ni constitucions si per observar aquelles nos tenia una forma certa y perpètua. Perçò dit Miquel Fivaller no consent ans expressament dissent en ningun acte fahedor desta hora en avant en la present cort (feta emperò primer la nominació de oficials y la embaxada que Francesch de Tamarit desija se fasse a sa Magt. en son dissentiment posat) que primer y abans de totes cosas nos sie tractat y resolt per lo present Bras la forma millor, més segura y durable que imaginar se puga pera la observança de las generals constitucions del Principat de Cathalunya, Comtats de Rosselló y Cerdanya fetas y fahedoras, usatges y privilegis de ciutats, viles y lochs; atès majorment que com a cosa més important és convenient se tracte en los principis ques troben las personas del present Bras més desocupades y sens sobrevenir la pressa de la multitut del negoci que solen venir a la conclusió de las Corts per convenir axí al servey del Rey nostre senyor y ser sa real intenció observar las ditas constitucions" (*PrBrReial 1626*, f. 129-130; en transcriu un fragment L. GONZÁLEZ ANTÓN, *Las Cortes en la España del Antiguo régimen*, Madrid, 1989, p. 112 n., i també hi al·ludeix ELLIOTT, p. 215).

²⁵.- *PrBrMil*, f. 69.

²⁶.- ELLIOTT, p. 216; MORALES ROCA, "Casa de Fivaller," p. 329-331 ("turbiamente manipulado por el marqués de Eliche y por el letrado Vinyes"). El títol li fou concedit, però com la resta de títols d'aquestes corts no es va arribar a fer efectiu (MORALES ROCA, a *Hidalguía*, any 30 (1982), p. 402).

²⁷.- ZUDAIRE, *Conde-duque*, p. 46 n.

²⁸.- "Él fue una de las causas principales por que no tubieron las Cortes el fin y sucesso que se desseava con la constitución de la observancia que él fabricó y tanto porfió, y con otras cosas, siendo caudillo de gran tropa de cavalleros que se guiavan por él" (cit. per ZUDAIRE, *Conde-duque*, p. 315; cf. ELLIOTT, p. 216). En el curs de les corts Vinyes es passà al bàndol del rei a canvi d'un lloc a l'Audiència (ELLIOTT, p. 216-217).

preveia un nou procediment per a la declaració dels casos de contrafacció.⁽²⁹⁾ Els particulars o corporacions que es consideressin víctimes d'una contrafacció per part d'un oficial o jutge podien, en cas que aquests no volguessin revocar l'acte, presentar-ne una informació davant els diputats. Aquests haurien de consultar els seus assessors i advocat fiscal dins vint-i-quatre hores i convocar posteriorment, dins el termini màxim de dos dies, una junta de braços, on s'hauria de decidir, per "la mayor part" d'ells, i després d'escoltar els assessors i l'advocat fiscal de la Generalitat i la part interessada, sobre la procedència de la reclamació.⁽³⁰⁾ En cas afirmatiu, els diputats haurien d'assumir la causa i les despeses consegüents, fer instància judicial o extrajudicial i fer-ne una notificació al virrei dins el termini de vint-i-quatre hores. Si el virrei dins dos dies no revocqués l'acte de contrafacció, aleshores es constituïria un tribunal de tretze jutges, la meitat dels quals (sis o set alternativament) els nomenaria el virrei entre els jutges de l'Audiència i l'altre sortiria dels insaculats per als càrrecs de la Diputació, en representació equitativa dels tres estaments i després de ser aprovats per la majoria dins una junta de braços convocada a l'efecte.⁽³¹⁾ El tribunal tindria deu dies per fer la sentència, la qual no podria ser apel·lada i hauria de donar-se encara que els jutges reials no volguessin concórrer. En cas que el virrei no volgués executar-la dins el termini de tres dies,⁽³²⁾ seria automàticament destituït⁽³³⁾ i el portant-veus del general governador i l'Audiència l'executarien dins el mateix termini. Per als contrafactors s'establien penes de mil ducats en el cas dels oficials majors (virrei, jutges de l'Audiència, batlle general, mestre racional etc.), i de duescentes lliures en el cas dels oficials menors (escrivans de manament etc.). Els reincidents, però, quedarien privats dels seus oficis.

Tot plegat semblava molt ben maquinat, especialment pel que

²⁹. - Text imprès a *PrBrReial 1626*, f. 609-612.

³⁰. - "y si los dits brassos, oyts los assessors y advocat fiscal del general, y la part y sos advocats contra qui lo tal acte serà fet, si serhi voldrà, resoldran, o la mayor part dells resoldrà, ques deu posar lo negoci en judici de contrafacció..."

³¹. - "entès emperò, que ditas sis o set personas extretas a sort respectivament en la casa de la deputació sien votadas per escrutini ab botons blancs y negres, y resten approbadas per la mayor part de las personas ques trobaran en los brassos."

³². - "Però per quant poria ser cas que lo llochinent nostre o lo Portant veus de Governador no volguessen juntarse ab los demás extrets..."

³³. - "y no havent feta dita revocació dins dit termini, sie hagut y reputat per privada persona..."

fa a la fixació dels terminis, però algunes particularitats suscitarren l'oposició dels braços eclesiàstic i reial i de l'opinió moderada en general. Les atribucions que es donaven als braços reunits en junta van semblar excessives, concretament la facultat de decidir per "la mayor part" d'ells si devia emprendre's procés de contrafacció, i l'habilitació a posteriori de les persones electes feta "per escrutini," és a dir també per sistema de majoria. Cal recordar que a les juntes de braços hi solia haver major presència de cavallers que de ciutadans i eclesiàstics, de manera que l'opinió d'aquests últims quedava marginada, la qual cosa no deixà de provocar queixes.⁽³⁴⁾ Amb aquest sistema s'acceptarien només els casos que afectessin els militars i serien elegits jutges només els qui aquells volguessin. Però encara havia de ser més inacceptable la destitució automàtica del virrei que s'hi preveia.

L'esborrany de la constitució corria imprès i era discutit a les reunions de cada braç. Ni tan sols en el bras militar no hi va haver unanimitat. Així, D. Francesc Desclergue demanava que s'extengués el procediment de l'observança a la jurisdicció reial inferior, en la que el judici de taula era insuficient per a corregir els abusos dels oficials, i fins i tot al portant-veus del general governador quan residia en les distintes vegueries.⁽³⁵⁾

El 13 d'abril la "vint-i-quatrena de Corts" del Consell de Cent rebia el projecte i hi feia significatives correccions.⁽³⁶⁾ En primer lloc, rebutjava el procediment d'habilitació dels electes pels braços, i proposava que fossin l'assessor i l'advocat fiscal els qui determinessin la qualificació dels sortejats. També rebutjava el punt de la deposició del virrei, ja que "aquesta disposició pot causar molts grans danys y inconvenients en lo present Principat," i proposava conformar-se amb

³⁴. - J. L. PALOS, *Catalunya a l'imperi*, Lleida, 1994, p. 370 (queixes de la vila de Cervera el 1626).

³⁵. - Veguers, batlles i els seus subordinats gaudeixen d'una llibertat excessiva, "ab la confiança que tenen que lo judici de taula y residència de aquells és molt contingent, y se sdevé algunes vegades que estan dos y tres triennis a tenir taula y residència de sos officis, y en lo entretant pateyxen y sostenen les persones agraviades les iniúries, vexacions y danys ab dites contrafacions, a elles atribuïts y les demés persones per ésser persones pobres y no tenir poder pera proseguir les querelles contra los dits oficials així en la taula com *in bancho regio*..." (*PrBrMil*, f. 88, 11 abr. 1626). El procediment de purga de taula no era, doncs, tan popular com creu FERRO, p. 406; veg. encara més avall, n. 84.

³⁶. - 24ª corts 1626, f. 216v-218.

les penes monetàries sobre l'oficial malfactor.⁽³⁷⁾ I encara, enduts per una notable desconfiança respecte a la Diputació, en la que suposava una sospitosa negligència en els afers, proposava regular molt estrictament la forma d'enregistrament dels casos de contrafacció.⁽³⁸⁾

Aleshores els constitucioners degueren reelaborar el projecte inicial, donant-li la forma en què finalment es presentaria al rei.⁽³⁹⁾ S'hi suprimien els dos primers paràgrafs, sens dubte per considerar-los superflus, es precisava el tipus de contrafacció que comprendria el nou procediment⁽⁴⁰⁾ i els terminis per a la presentació de la instància,⁽⁴¹⁾ i sobretot queia la temerària norma de la destitució del virrei, donant facultat (en realitat obligant) a l'Audiència per a fer la revocació de la contrafacció en nom d'aquell, després de l'oportuna requesta dels diputats. Però es mantenia intacte el procediment d'elecció i habilitació dels jutges, a què s'oposaven els consellers barcelonins.

En el braç militar un sector encapçalat pel duc de Cardona féu una proposta alternativa el dia 20 que no sabem en què consistia

³⁷.- "y axí apar seria prou que los deputats en aquest cas per la renitència del Loctinent general pugan exequutar lo official en les penes ja expressades en lo present capítol, y en cars sia la renitència del portant veus de Governador fins a tant haze feta dita revocació y tant quant estarà a ferla no li correga ningun salari del que ell reb sobre lo general ni après per ningun temps lo puga cobrar ni los diputats pagarlo, y axí apar que tot lo demás... se hauria de llevar."

³⁸.- En la nova redacció hom estableix "que los diputats y oydors de Comptes del General ab molta puntualitat posen en exequitió lo que en esta Constitutió està disposat," per al que hauran de seguir un procediment molt estricte: el síndic del general haurà de notificar la contrafacció als diputats i l'escrivà major n'haurà de llevar acte, fent constar el dia i l'hora, i compilant tot en un llibre, "perquè noy puga haver equivocatió." "Y per quant seria molt possible, si no si proveya, que axí los diputats y oydors de comptes del general com lo scrivà major sercarian diffugis," s'hi determinen els terminis de la notificació i s'hi estatueixen les penes per als casos d'infracció (loc. cit.).

³⁹.- Una còpia a *PrBrReial 1626*, f. 451-454. Veg. una referència al procés de revisió avall, n. 52.

⁴⁰.- "e sean los tals actes de tal naturalesa que per supplicació, appellació o reclamació revocar nos pugan; exceptats emperò aquells actes que tenen respecte a térmens y dilacions per constitucions prefigidas als jutges per instrucció y decisions de totas causas, en los quals tinga lloch la present constitució, encara que dells se pogués apellar, supplicar o reclamar."

⁴¹.- Serien de tres mesos, diferenciant, però, entre casos extrajudicials y judicials.

exactament,(42) pero que potser obeïa a una iniciativa d'Olivares.(43)

El mateix 20 d'abril els advocats "aplicats" a aquesta matèria pels consellers reportaven a la vint-i-quatrena de corts del Consell de Cent uns "advertiments" que desenvolupaven la crítica que la mateixa vint-i-quatrena feia el dia 13. Ara es fa del tot evident la lluita pel poder entre cavallers i juristes. Els advocats barcelonins denunciaven els "molts inconvenients" de la constitució proposada pel braç militar, especialment pel fet que prescindia del parer dels assessors i l'advocat fiscal de la Diputació per a iniciar el procés de contrafacció, deixant la decisió a la junta de braços. Això seria "del tot impedir nos ministre justícia," ja que essent el fi d'aquesta la protecció del dèbil en front del poderós, amb aquest sistema només els "poderosos" serien escoltats en una assemblea amb predomini nobiliari. Correspon als entesos en dret, és a dir els assessors i l'advocat fiscal de la Diputació, decidir sobre la justícia de les reclamacions per contrafacció. Però, per evitar les sospites que requeien sobre els juristes de voler afalagar l'autoritat reial amb dictàmens favorables per tal d'obtenir un lloc a l'Audiència, proposaven que s'establís una comissió per examinar prèviament els casos de contrafacció que es composaria per tres representants dels estaments sortejats entre nou persones electes pels diputats, i pels assessors i advocat fiscal de la Diputació. En cas de contrafacció per un oficial o un sol jutge de l'Audiència, el dictamen d'aquests juristes seria suficient, i només en cas que la contrafacció fos comesa per una sala sencera de l'Audiència es constituïria un tribunal especial. Naturalment, rebutjaven l'habilitació a posteriori pels braços dels

⁴².- Es dedueix del següent pasatge: "aserca del que és estat representat als senyors constitucioners per los senyors compte de Parelada, don Pedro Aymerich y doctor micer Joseph Ramon ques fes revista de la constitució de la observança dictada per dits constitutioners, juntament ab un vot se era fet en lo Bras militar per lo senyor Duch de Cardona deduhint altra forma de constitutio aserca de dita contrafacció," plantejant "si aparexerà ajuntar tots los advocats dels Brassos junt ab los constitutioners, perquè vejen dita nova forma de contrafaccio juntament ab la reportada y fassen relació de son parer als Brassos" (*PrBrReial 1626*, f. 217).

⁴³.- Es el que cal pensar si es té en compte que Cardona fou durant aquestes corts el principal suport del rei (ELLIOTT, p. 214), que un cop finalitzades intervingué en les discussions que es tingueren a la cort sobre el particular (ZUDAIRE, *Conde-duque*, p. 61 n.) i que encara, abans de les corts de 1632, exercí un virregnat força polèmic.

electes per a jutges.(44)

44.- "Aquesta constitució apar té necessitat de reparo per los molts inconvenients se porian succeyr sis posava en exequitió de la manera està ordenada, com se diu ab los següents advertiments:

1) Primerament se ha de prosuposar per cosa averiguada que lo fi principal de las lleys és que per ellas se ministre justítia ab igualtat, no donant lloch que los poderosos pugan oprimir als qui nou son y que ab sensillesa demanan justítia.

2) Se ha de advertir que en lo any 1625 en la gran junta se féu en la deputatió de persones de tots estaments per cosas se havían de demanar en las primeras corts se troba una constitució de la observança la qual és molt different de aquesta.

3) Se adverteix que la principal ocasió ha tingut aquest Principat per demanar nova constitució de observança ha proceyt de las contrafactions de constitutions se troban fetes de molts anys a esta part de les quals may se ha pogut haver rahó no obstant los molt de Asessors, Advocat fiscal y doctors aplicats en la casa de la deputatió tots conclouen se havia contrafet a diverses constitutions.

Presuposat aquests fonaments y altres que per evitar proximitat se porian advertir, de necessitat se ha de conclouer que lo voler aquesta nova constitució que los Asessors y advocat fiscal en las contrafactions de constitutions se instaran tingan sols relatió en los brassos de manera que encara que resolgan no haver contrafacció se hagen de juntar brassos y votar per scrutini sis posara en judici de contrafacció, com diu dita nova constitució, és del tot impedir nos ministre justítia, perquè qualsevol persona poderosa, en tenir alguna sentència o provisió contràrias, pretindrà que se ha contrafeta alguna constitució, y posant totas sas confianças ab los brassos se li darà molt poch que los Asessors y advocat fiscal digan que noy ha contrafacció pus de qualsevol manera se hauran de juntar brassos; lo que consideraren molt los de la junta en dita casa de la deputatió, prenent resolució que sols se tingués per contrafacció aquella que los assessors y advocat fiscal haurian aconsellat tenir lloch a effecte de poder passar avant en lo judici de contrafacció; y per evitar lo ques podria presumir que dits Asessors y advocat fiscal (qui estan subjectes a visita) ab pensament de entrar en la audiència diguessen lo contrari del que sentirian en las contrafactions succehirian, se poria ajustar que tractantse de contrafacció feta per una sala de la Real audiència civil o criminal o per tot un tribunal com son Ballia general, Capitania, Rational o altres, los deputats nomenassen nou doctors dels quals sen traguessen a sort tres, com se fa en las causas de supplicacions en la deputatió, perquè los tres ab los Asessors y advocat fiscal resolguessen si havia contrafacció donant son vot en scrits; y essent la contrafacció feta per un sol doctor del Consell o altre official, en tal cas bastaria lo parer en scrits dels assessors y advocat fiscal; y dient haverse contrafet, encontinent se donàs la supplicació ab cap y cua al llochinent general posant en exequitió tot lo demás disposa dita nova constitució, exceptat lo votar per scrutini los set o sis que alternativament se hauran de traure per jutges, que per haver de jurar y votar per scrutini tots, axí los del Rey com de la terra, se ha de creurer descarregaran sas conscièncias com fan en las contentions de immunitats en què si atravesa vida de hòmens sens votar en ditas contentions per scrutini com

La vint-i-quatrena aprobà els advertiments, però anul·lant l'excepció de la contrafacció comesa per un oficial o un sol jutge de l'Audiència.⁽⁴⁵⁾ No obstant això, el braç reial aprovà la versió proposada pel braç militar, prescindint de les modificacions del Consell de Cent.⁽⁴⁶⁾

El braç eclesiàstic es el que més contrari es manifestà. El dia 21 aprovava la constitució introduint-hi importants limitacions, com eren: reduir el nombre dels jutges de contrafaccions a només set; suprimir l'habilitació pels braços de les persones electes; i moderar les penes.⁽⁴⁷⁾ Aquestes limitacions foren rebutjades el dia següent pel bras militar⁽⁴⁸⁾ i el reial⁽⁴⁹⁾ i el dia 23 per la junta de "combinadors" de constitucions.⁽⁵⁰⁾ Fins que el dia 24 el braç eclesiàstic accedia a retirar-les.⁽⁵¹⁾

D'aquesta manera el projecte postulat pel braç militar fou admès i tot seguit tramès al rei.⁽⁵²⁾

hauran de fer en las declaraciones de contrafaccions" (24° corts 1626, f. 231v-233; ELLIOTT, p. 216, hi fa una al·lusió).

⁴⁵. - 24ª corts 1626, f. 233v.

⁴⁶. - "E après, llegida la constitució de la observança y votada, fonch admesa... segons en ella se conté, sens additió alguna" (*PrBrReial* 1626, f. 268v, 22 abril).

⁴⁷. - *PrBrMil*, f. 203.

⁴⁸. - La constitució devia ser admesa "llisament... sens las additions del bras Ecclesiàstich, atès que novament és estada apuntada, vists tots los advertiments de las personas quels han volgut fer y ab molitas consultas de advocats" (*PrBrMil*, f. 202).

⁴⁹. - *PrBrReial* 1626, f. 268v.

⁵⁰. - *PrBrReial* 1626, f. 492 ("Primo quant a la constitució de la observança... en la qual discorda lo estament Ecclesiàstich ab lo militar y real [en] quatre caps, apar que lo stament Ecclesiàstich se déu aderir a tot lo disposat en dita Constitució").

⁵¹. - Ibid.

⁵². - El procés queda resumit en la següent nota: "La constitució de la observança fou per la junta de las personas dels tres estaments assenyalades pera fer constitucions remesa a V.Ex.ª après de ésser estada ordenada per los advocats un de cada estament que assisteixen en dita junta, y après essent estada per deliberació de V.Ex.ª remesa a dita junta pera que la remiràs, ab parer de tots los advocats dels tres brassos, los quals la veren y remiraren ab gran atenció y ab unànime parer de tots fou emendada y corregida, segons lo original ques tornà a remetre a V.Ex.ª y finalment la dita junta ha tornat a remirar dita constitució ab gran conferència que entre si han tinguda los advocats dels brassos, los quals han ponderats los advertiments sels han donats y altra forma de constitució ques ere feta. Y ab gran conformitat dels dits advocats, y ningú discrepant, han resolt que la constitució que és estada últimament enviada a V.Ex.ª y ara se envia, és la que

Però el rei no s'hi va saver avenir i decidí rebutjar-lo, tot i disfressant aquest rebuig amb una "decretació" que no feia més que revalidar la constitució *Poch valdria*, comminant, això sí, els jutges de l'Audiència a rectificar la seva política de no acceptar les firmes de dubte dels particulars.(53)

La decisió reial alterà els estaments i interrompé el curs dels treballs legislatius. Es presentaren diversos dissentiments,(54) i el 28 d'abril el braç militar resolva que els tres braços presentessin al rei sengles suplicacions per escrit per tal que les constitucions quedessin "sens llimitació ni additió alguna." (55) El dia següent els síndics de Barcelona informaven la vint-i-quatrena "com de les nou constitutions se eren aportades a sa Magt. pera posar son Real decret són devallades les més dellas molt descalbrades y en particular la de la observança." (56) I el dia 30 es presentava una suplicació conjunta dels tres braços demanant al rei que acceptés les constitucions en la forma que havien estat elaborades.(57) La suplicació fou rebutjada

més convé al benefici comú de tot lo Principat de Cathalunya y Comptats de Rosselló y Cerdanya" (*PrBrMil*, f. 207).

⁵³.- "Plau a sa Magt. ques garde la constitució vulgarment nomenada de la observança que comença *poch valdria*, feta per lo senyor Rey don Ferrando segon en la primera cort de Barcelona en lo any 1481; declarant y ajustant a aquella que sempre que lo official o ministre requerit per contrafactió pretesa de usatges, constitutions, capítols y actes de cort, privilegis, usos y costums no revocarà los procehiments per ell fets o no firmarà dupte dins tres dies després que serà requerit, puga la part interessada formar lo dit dupte, lo qual se haya de admetrer y declarar en la forma en dita constitució contenguda dins quinse dies pròxim següents, sens que puga embarçar cosa y orde algú en contrari, y que dexantse de fer dins lo dit temps de quinse dies, ques tinga lo dupte per declarat en favor de la part requerint, y que esta decretatió sie duradora fins a la conclusió de les primeres corts" (*PrBrReial 1626*, f. 454).

⁵⁴.- Veg. p.e. un de Francesch Ginovès, presentat el 28 abr. (*PrBrReial 1626*, f. 372).

⁵⁵.- *PrBrReial 1626*, f. 374.

⁵⁶.- *24ª corts 1626*, f. 255.

⁵⁷.- "La cort general per V. Magt. convocada en la present ciutat ha vist la decretació que V. Magt. és estat servit de manar posar en les constitutions de n.º 1 [de la observança], 17, 19, 25, 26, 28, 29 y 31, y com solament las dels n.º 17 y 29 los haja V. Magt. fet mercè de decretar conforme en ellas se conté, quant humilment poden y deuen suplican a V. Magt. sia de son real servey honrar a aquest Principat y als singulars dell decretant les demés conforme los decrets de les constitutions 17 y 19, que a més de ser de molt gran benefici y utilitat al exercici de la justítia y a tot aquest Principat ne rebran particular mercè de la real mà de V. Magt." (*PrBrReial 1626*, f. 382).

el dia següent pel rei, enutjat perquè els catalans no s'accontentessin amb la forma en què havien estat decretades les constitucions, "que particularmente en la de la observanza os he dado más que todos los reyes mis antecesores." (58)

Després que rei i estaments haguessin afermat les seves posicions, s'obrí una fase de negociació gairebé desesperada per tal de no arruïnar tot l'esforç fet a les corts. El 2 de maig es plantejaren dues propostes d'acord que sembla van ser assumides d'antuvi pel bàndol reial. (59) Una d'elles procedia d'"un natural de Catalunya," i consistia en erigir un tribunal de tretze persones lliurement nomenades pel rei, però alienes a l'administració reial i que s'haurien de renovar cada tres mesos. (60) Era una forma de cohonestar la preeminència règia amb la independència judicial, ja que amb aquest procediment el rei en la pràctica hauria de tenir dificultats per a controlar l'adhesió de tantes persones com havia d'anar triant. L'altra proposta es referia als

⁵⁸. - ELLIOTT, p. 223-224; ZUDAIRE, *Conde-duque*, p. 54 n. ELLIOTT opinava que a partir d'aquest moment en les qüestions de la constitució de l'observança, els "quints" i la jurisdicció de la Inquisició "hi havia un *impasse* complet" (op. cit. p. 224) i que com a molt Olivares podria haver cedit respecte als quints; no té en compte, doncs, les negociacions que explico a continuació.

⁵⁹. - Ambdós dins *PrBrReial 1626*, f. 495, 496. Tot plegat degué discutir-se dins d'una "junta de conferències" (veg. amunt n. 5), de natura, però, un tant irregular, pel que s'endevina a una consulta de la junta constituïda a Madrid poc després de les corts per tractar de la legislació no sancionada (veg. avall n. 69); s'hi afirma que aquestes propostes es tractaren "por abreviar la conclusión de las cortes" i només "por vía de confabulación," i encara afegeix, erròniament, que "esta decretación [sc. la transcrita amunt n. 53] no se llegó a dar a los estamentos."

⁶⁰. - "Que su Magd. tenga por bien de nombrar de tres en tres meses treze personas naturales del Principado de Cathaluña o Condados de Rossellón y Cerdeña los que fuere servido, como no sean de la Audiencia ni ministros Reales, que declaren qualquier contrafacción de constitución que se offresca, y la nominación ha de ser con carta de su Magd. para los diputados, la qual se la ha de embiar el lugartiniente general con un escrivano de mandamiento que lebante acto de la entrega; y si en los tres meses no hubiere havido pretensión de contrafacción de constitución, han de estar obligados los Diputados a bolver cerrada y con acto la carta de la nominación de las dichas treze personas al lugartiniente general, y si éstas declararen haverse hecho contrafacción de constitución, el juez que la huviere cometido tenga obligación de revocarlo pena de incurrir en las penas de la constitución" (24ª corts 1626, f. 272).

terminis i les garanties últimes de l'execució de la sentència.(61)

Alhora els síndics de Barcelona s'assabentaven per "persones de consideració... que sa Magt. dilluns pròxim voldria tenir lo sòlio de les vuyt constitutions fetas y decretades per sa Magt. y acabar les Corts," i comunicaven a la vint-i-quatrena la proposta de constitució de l'observança que per part del rei s'havia fet. La vint-i-quatrena inicialment la rebutjà, però de seguida s'ho repensà i proposà al seu torn una sèrie d'esmenes, la principal de les quals era que els tretze jutges haurien de ser elegits pel virrei de vint-i-set noms que els diputats extraurien dels insaculats per als càrrecs de la Diputació.(62)

El braç militar també va voler esmenar la constitució proposta pel rei, i la va debatre el dia 3. Així, els jutges haurien de sortir dels tres estaments, la pena màxima s'hauria de fixar en mil escuts, i la visita a la Audiència hauria de fer-se a instàncies dels diputats i els braços.(63)

⁶¹.- "Que se ajuste que si lo lloctinent general de sa Magt. no haurà donada la carta en lo primer mes dels sis mesos, o los anomenats o la major part de aquells no hauran declarat en lo termini de la constitució, que la declaració sia haguda per feta en favor de la part que ha donada queixa de la contrafactió. Que lo acte que serà de ommissió lo pugue satisfer lo jutge a la part fent aquell acte que havia deixat de fer dins lo termini après de la sentència de la contrafactió y de la ommissió del qual la part se queixerà" (ibid.).

⁶².- Afegia que "si lo lloctinent de sa Magt. no nomenava dins lo primer mes dels sis mesos o los nomenats o la major part dells no hauran declarat en lo termini de la constitució, que la declaració sia haguda per feta en favor de la part que ha donada queixa de la contrafactió, y que la extractió se haja de fer de las personas que seran presents en la ciutat de Barcelona. Y que lo acte que serà omisió lo pugue satisfer lo jutge a la part sent aquell acte que havia dexat de fer dins lo termini" (ibid.).

⁶³.- S'acceptarà la constitució "ab que si ajuste també que les tretse persones que ha de nomenar sa Magt. per lo judici de las contrafactions hajan de ser de las personas dels tres estaments; y que la primera pena la pugan arbitrar los jutges fins a mil scuts conforme la malícia del contrafahent; y que la constitució del Rey don Ferrando que comença *poch valdria* reste de la manera que lo Rey nostre senyor la ha decretada, restant a electió de la part sis voldrà valer del remey de la present constitució o de la dita constitució *poch valdria*; y que la visita dels doctors del Real Consell y de altres officials reals se haja de fer sempre que los diputats ab los braços la demanaran y que lo visitador no pugue ser del Consell Supremo de Aragó ni en dita visita hi haja de haver adjunts. També se ajuste que de les tretse persones dels tres staments nomenadores per sa Magt. la primera vegada sian sinch eclesiàstichs, quatre militars y quatre reals, y la segona sinch militars, y la tercera fins la resta y axí alternativament, ab que dites persones que sa Magt. anomenava no sian parents fins a tercer grau tant de consanguinitat com de affinitat ni per la part masculina ni femenina dels Regents del Consell de Aragó

El dia 4 encara els síndics de Barcelona informaven la vint-i-quatrena "com sa Magt. volia tenir lo sòleo, lo ques diu ab molt gran publicitat,"(64) però aleshores ja el rei havia abandonat la ciutat. El protonotari Villanueva es presentava davant dels braços per anunciar la partença del rei i que els regents Fontanet, Sala i Ferrer quedarien al front de les corts (és a dir de verificar les pròrrogues) i llegia un missatge del rei, en què en to aïrat proclamava la seva intenció de restablir la justícia a Catalunya a pesar de tots els "disgustos" que tenia.(65)

Després de la marxa del rei, D. Francesc Gilabert, volent convèncer els estaments de la conveniència de concedir al rei un important subsidi, exagerava en un paper imprès la contrapartida que en rebrien en la forma d'una nova constitució de la observança, que havia estat proposada en forma prou "discreta" com per ser assumible pel rei.(66) Però si amb això intentava Gilabert alguna negociació *in extremis*, el fet és que no reeixí. Els valencians, potser en connivència amb els catalans, havien proposat en les seves corts uns capítols d'observança que anaven en la mateixa línia que la constitució catalana,

ni dels de la Audiència de Catalunya ni en dites tretse persones puga ésser nomenat cavaller de àbit ni que reba pensions o gages de sa Magt." (*PrBrMil*, ad loc.).

⁶⁴. - 24ª corts 1626, f. 275.

⁶⁵. - "olgaré que me embiéis un memorial de todas aquellas cosas en que juzgáis está ofendido el gobierno desta tierra, que la razón y la justicia no la he de dexar de vuestra parte jamás, sino tomármela toda como lo he hecho y lo hago en medio de tantos disgustos" (*PrBrReial*, ad loc.).

⁶⁶. - *Discurs sobre el servei que lo Rey nostre senyor demana en Catalunya*, MS. de la Bibl. Univ. de Barcelona, No. 1009, ff. 61-63. Deia: "Y si fem resenya de la recompensa que sa Magt. nos dóna, en quant se ha de estimar lo donarnos forma de com nos sien guardades nostres Constitucions y lleys, sense aver de exir de nostron Regne? Del ques seguexen diverses commoditats. La primera evitar lo gasto de hazienda, que és infinita la gastada fins vuy, enviant Embaxadors a sa Magt. La segona alcançarà prompte desagravi, en particular quant se pateix en persona, contra lo que esta disposat o per constitució, o per altra lley. Que si se ha de demanar aquest agravi per la Cort, quant se alcanza satisfacció del dany, reste sempre irrecuperable lo rebut en persona, per la diuturnitat del temps." I afegia: "que tal lley lo Rey nostre Señor nos concedesque, no té dubte, puix la demanam tan discreta, que no disminuesca la autoritat Real. Lley que si per si sola y fora de Corts se demane, parexeria poch donar una gran cantitat de diner."

però van ser igualment rebutjats.⁽⁶⁷⁾ A Catalunya, al menys, la decretació reial tingué força legal (va ser considerada com una "acte de cort") i va obligar els jutges de l'Audiència a admetre les causes de dubte presentades pels particulars,⁽⁶⁸⁾ en una solució ambigüa que permetia evitar la fricció entre Diputació i Audiència que el 1638 hauria de tenir tan fatals conseqüències. Alhora, a Madrid es formaven diverses juntes per a estudiar la qüestió catalana, i més en particular la constitució de l'observança, que es veia amb veritable angúnia.⁽⁶⁹⁾

Les Corts de 1632

A les corts de 1632 es continuà el debat de 1626, amb la particularitat que ara les diferències entre els estaments semblen més pronunciades i que la iniciativa passa del braç militar al Consell de Cent, que es fa seu el projecte i desenvolupa la concepció jurídicista, tot assegurant-se un control directe del sistema. El dissentiment posat pel mateix Consell, però, interrompé la discussió en un moment decisiu.

Novament el braç militar s'avançà a proposar una nova constitució de l'observança, que establia la creació d'una "sala de Sant Jordi" per a examinar els casos de contrafacció, excloent al mateix

⁶⁷. - *Furs, capítols, provisions e actes de Cort fets y atorgats en les Corts generals en lo any M.DC.XXVI*, València, 1635, ff. 34-36 (cap. 181) (ed. facs. dins *Cortes del reinado de Felipe IV*, t. 1, ed. D. DE LARIO, València, 1973).

⁶⁸. - FERRO, p. 417, que segueix J. P. FONTANELLA, *Sacri Regii Senatus Cathaloniae decisiones*, Barcelona, 1639-1645, dec. 359, n. 10-11. (Cal notar que segons FERRO, p. 296, hi havia actes de cort que equivalien a pragmàtiques.)

⁶⁹. - "Pareze que todo lo que se pide por ella a V. Magd. impide totalmente la libre y recta administracion de la justicia y que es indecente a la dignidad Real, porque drechamente se o pone a las prehemnencias y jurisdiccion de V. Magd., sin que haya cossa en ella que se pueda tolerar sin gran detrimento de la auctoridad de V. Magd. y de sus Ministros; y siendo tan importante la independencía para hazer justicia, vendrán los juezes a estar sugetos a los más inquietos de la República, porque de los militares sólo siguen los brazos los mozos y menos ajustados, que quitándose la auctoridad a los Tribunales reales se da a la Diputacion la mayor que podía dessear formando juicio sobre ellos; siendo tan dañoso a la causa pública y no conveniente en Provincia donde tiene tanta mano la gente vaxa, por formarse el gobierno della de toda suerte de personas, darles mano y conocimiento sobre los ministros" (Arx. Gen. de Simancas, *Guer. ant.* 1330; és la consulta d'una junta extraordinària que havia d'estudiar les constitucions elaborades a les corts de 1626, reunida en data no molt posterior; n'agraeix la còpia al meu company de departament Bernardo Hernández.)

temps la jurisdicció baronial d'aquest sistema de vigilància constitucional.(70) L'elaboració del projecte es va fer, però, en circumstàncies anòmales, i va provocar protestes per part dels altres braços. El braç reial hagué de denunciar la irregular col·laboració dels constitucioners amb els representants del braç militar, l'exclusió que havien sofert els constitucioners nomenats pel braç eclesiàstic i el secretisme de tot el procés, i finalment decidia rebutjar qualsevol projecte de constitució de l'observança que se'ls lliurés.(71)

El Braç eclesiàstic, per la seva part, proposà admetre la decretació reial de 1626 amb els dos afegits que ja hem comentat. El braç militar s'hi va negar,(72) i amb aquest motiu s'inicià una curiosa polèmica literària en la qual s'aludí als problemes de fons que motivaven el debat legislatiu. Fra Antoni Pérez, eminent benedictí castellà i bisbe d'Urgell desde 1627, publicà un breu escrit adreçat al braç militar(73) en el que afirmava que la constitució que proposava aquest últim estament no complia els requisits clàssics de tota llei (ser llei honesta, justa, possible, adequada a la natura i costum de la pàtria, conforme amb la religió, etc.) i denunciava la immunitat absoluta en què romandrien els privilegiats i els bandolers, la disminució d'autoritat de la justícia reial que provocaria i la pretensió que les constitucions catalanes eren immutables i que "todas se guarden como suenan, sin adaptarlas al tiempo y lugar." Li respongué amb fermesa D. Francesc

⁷⁰.- ELLIOTT, p. 266, fa una al·lusió a aquest projecte, però no en descriu les característiques; cita una còpia de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que no he pogut localitzar, i comenta: "Com fos que ignoraria tota mena de procediments il·legals emprats pels barons i llurs funcionaris, fou interpretada com una altre intent per part de l'aristocràcia d'obtenir l'hegemonia sobre Catalunya, i trobà una oposició ferotge dels eclesiàstics i de les ciutats," a propòsit del qual cita una protesta dels síndics de Girona. Sembla, no obstant, que aquest projecte hauria de mantenir el predomini de les juntes de braços en tot el procediment.

⁷¹.- L'11 de maig "lo present bras ha entès que en lo aposento dels constitutioners lo die de avuy alguns ministres del braç militar ab junta de advocats se serien enclosos... pera effectuació de alguna constitució," excoient-ne els constitucioners del braç eclesiàstic (*PrBrReial 1632*, ad loc.). El 14 de maig el braç reial resolva "que lo promovedor del present bras vaya als constitucioners a dirlos que lo present bras fa maravella que no hagen enviat los papers y cosas venen apuntades y treballades en orde de la constitucio de la observansa" (*ibid.*).

⁷².- *PrBrMil*, 13 maig 1632.

⁷³.- *Papel embiado por el señor Obispo de Urgel al Braço militar de Cataluña*, s.d., 2 ff. (Bibl. de Catalunya, F. Bons. 10927).

Gilbert en un altre paper imprès,⁽⁷⁴⁾ en el que justificava la necessitat de respectar les immunitats de noblesa i clergat i d'obeir la lletra de les constitucions. Les garanties jurídiques que el bisbe d'Urgell considerava excessives eren imprescindibles degut a l'absentisme del rei, ja que els ministres de justícia que el representaven a Catalunya "atienden más a su aumento que a nuestra conservación," i si els bandolers podien confiar en que les constitucions protegissin els seus béns, "esto no se puede tener por del todo dañoso al respeto del daño causarían los ministros de justicia si podían echar las uñas en la hazienda, cuya cudicia podría hazer el delicto leve, grave." Nofre de Selma i de Salavert, un advocat català que tot just havia retornat a Catalunya després d'una llarga estància a Castella, quedà molt molest per l'èxit que obtingué Gilbert en el braç militar, i va planejar una refutació en forma de tractat jurídic, que finalment no va publicar i es conserva manuscrita, on demostrava la inviabilitat de la constitució de l'observança.⁽⁷⁵⁾ Diu que amb aquesta constitució es manifestava la increïble pretensió de resoldre d'un cop tots els problemes que la jurisprudència venia estudiant des de feia segles i prescindir de la multitud de casos imprevistos que poguessin sorgir en el futur, "con que no alcanço de dónde sale esta invención tan apartada de la razón común."⁽⁷⁶⁾

Fou després de la pròrroga de les corts a causa de la marxa del rei, substituït en la presidència de l'assemblea pel seu germà el cardenal-infant Ferran, quan es descabdellà el debat decisiu.

El braç militar s'impacientà davant les dilacions dels altres dos braços, especialment l'eclesiàstic, quant a aprovar la nova constitució de l'observança, i condicionà, com ja havia fet el 1626, la continuació de les corts a la resolució d'aquesta qüestió. Aquestes divergències, no cal dir-ho, eren vistes amb complaença pels consellers del cardenal-infant, que n'esperaven com a resultat un acord més acceptable per als

⁷⁴. - *Respuesta al papel que el Obispo de Urgel ha embiado al braço Militar de Cataluña*, s.d., 2 ff. (F. Bons. 10927 bis).

⁷⁵. - *Verdad defendida en impugnación del pretendido establecimiento de ley de observancia de las del Principado de Cataluña en la sazón presente*, MS. de la Bibl. Univ. de Barcelona, No. 1189, 103 ff. Sobre aquest MS. veg. ELLIOTT, p. 557.

⁷⁶. - Selma afegia tot seguit una sèrie de propostes de reforma del règim judicial català que reflecteixen l'alarma per l'augment de la delinqüència i la corrupció dels tribunals.

interessos reials.(77)

La vint-i-quatrena de corts del Consell de Cent rebutjà els projectes tant del braç militar com de l'eclesiàstic,(78) i en proposà un de propi, el qual establia un tribunal de contrafacions de deu membres, integrat per cinc advocats experts, per l'assessor de la Diputació i el dels consellers i per tres representants dels estaments.(79) D'aquesta manera es concretava la concepció jurídicista que ja el 1626 havia oposat el sector ciutadà amb el nobiliari.

S'arribà així a una situació de bloqueig, en què cada estament s'aferrava al seu projecte particular de constitució. Però no es renuncià a una conciliació de postures, iniciant una negociació en què entrarien altres qüestions, com serien la dels "quints" i la jurisdicció de la Inquisició. El braç militar sembla que estava disposat a acceptar el projecte del consell barceloní, només fent-hi alguns afegits.(80) Però el braç eclesiàstic s'hi negà i continuà defensant la decretació de 1626 amb els afegits corresponents.(81) El braç militar, desitjós d'alguna solució per precària que fos, considerà fins i tot aquesta proposta, amb les modificacions que ja el 1626 havia exigit.(82)

Els debats continuaren, i el braç militar, continuant la seva tàctica conciliadora, permeté que es tractessin altres assumptes apart del de l'observança. El braç reial traslladà a la vint-i-quatrena de corts del Consell de Cent unes "addicions" en què es reconeixia el paper dels diputats locals en la instrucció de la causa, es preveia un tribunal de cinc membres (tres representants dels estaments i dos assessors respectivament de la Diputació i del Consell de Cent) i es proposava l'extensió del nou procediment de contrafació a la jurisdicció reial inferior i a la baronial.(83) La vint-i-quatrena, aconsellada per una

⁷⁷.- Escrivia el comte d'Oñate, en referència als desacords entre els braços sobre aquesta qüestió, que "los que mejor juzgan sienten que conviene que entre sí se embarazen, y con esto se vaya moderando la constitución para que después tengan los Ministros de V. Magd. menos que quitar" (informe cit. avall n. 87).

⁷⁸.- *24ª corts 1632*, 28 maig ("que todas las fets y enviadas fins ara non placent").

⁷⁹.- Els detalls es dedueixen del text citat més avall, n. 84.

⁸⁰.- *PrBrMil*, 31 maig 1632 ("apar és la més conforme a lo que aquest bras desija").

⁸¹.- Només reduïa el nombre de jutges de tretze a nou (*PrBrReial 1632*, 2 juny).

⁸².- Veg. amunt, n. 63; només s'elevava de 1000 escuts a 1600 lliures la pena màxima (*PrBrReial 1632*, 2 juny).

⁸³.- Aquests detalls es dedueixen del text de la nota següent.

"quatreta" d'advocats, acceptà la primera i l'última d'aquestes addicions, però rebutjà la segona, ja que li semblava un nombre massa exigü de jutges i sobretot considerava necessària una major presència de juristes. Aleshores proposà una nova forma de tribunal, amb dos assessors de la Diputació i altres dos del Consell de Cent, dos advocats "dels més famosos y acreditats" i tres representants del estaments, trets dels insaculats en la Diputació, sense que aquests haguessin de ser habilitats a posteriori pels estaments. (84)

⁸⁴.- "Ahont se diu que la informació de la contrafacció sie rebuda per lo deputat local de la collecta quant serà fora Barcelona, apar bé se ajuste, que los deputats allegada dita contrafacció devant dells hagen de cometre al deputat local de la collecta ahont se sera feta la contrafacció, la informació se haurà de rebre.

A hont se exclouen los sinch advocats applicadors y dos assessors hu del general y altre de la Casa de la ciutat volent que sols judiquen dos assessors, ço és hu del general y altre de la Casa de la ciutat, los més antichs y tres personas una de cada estament que ajen de ser extretes de las bossas de deputats y oydors cada vegada quey haurà judici de contrafacció y habilitades primer per los brassos. Apar que per la gravetat del negoci es poch lo número de sinch jutges y axí en la Constitució Poch valria és necessari lo número de deu doctors de la Real Audiència a més del Canceller.

També apar quey ha gran inconvenient que en matèria tan pròpia de juristes hi hage tant poch número dells y que la major part sien altres persones com vol la addició.

Perçò apar convenient que los jutges que han de ser extrets de las bossas dels deputats y oydors sien tres, ço és hu de cada stament y que concorregan ab ells los quatre assessors ordinaris del general y de la Casa de la ciutat y en cas de legitim impediment lo qui serà subrogat en lloch de quiscú de dits assessors y dos advocats més, dels més famosos y acreditats nomenadors per las ditas set personas o major part dellas per scrutini, la habilitació emperò de les tres persones dels tres estaments per medi de braços apar molt difícil y de inconveniència majorment essent ja personas que són estadas habilitadas quant foren insiculades y axi apar que no és necessària nova habilitació si ja no concorria en ells alguna causa de suspita en lo qual cas las personas que restaran conegan de las suspitas si seran proposadas las quals se hagen de proposar dos dias després de la extractió y ajen de ser examinades sens procés ni escrits sinó informant als jutges *ad aurem* prenent lo jurament als testimonis y ohintlos de paraula y hagen de declarar ditas suspitas dins tres dias los quals nos pogan prorogar per ninguna causa y lo mateix sie servat en las suspitas dels assessors y advocats y sinó seran decalradas dins lo termini sian hagudas per repellidos las suspitas.

Y que de las extractions ques faran de las ditas tres personas no pogan rebre los deputats y oydors ni altres officials o personas per ningún títol ni causa salari algú ni estrenes, menjars, confitures ni ferse gasto algú. (...)

Ahont se dubta si han de ser compresos officials reals ordinaris y officials de barons y los matexos barons dient los ecclesiàstichs y militars que està plenament provehit ab los remeys de recursos y apellacions y judicis de taula

Però ni tant sols dins el Consell de Cent no hi havia unanimitat. El 5 de juny la vint-i-quatrena rebutjava un projecte de constitució de l'observança postulat ni més ni menys que pel conseller en cap, qui havia presentat uns advertiments el 30 de maig.⁽⁸⁵⁾ Finalment, el dissentiment que Barcelona va presentar el 8 de juny a causa del plet de la cobertura dels consellers paralitzà tot el procés de les corts, sense que els intents per reiniciar-lo, ni que fos parcialment, tinguessin cap èxit.

No sabem fins a on estava disposat a cedir el govern del rei en aquesta ocasió. El cert és que les instruccions que hom donà al cardenal-infant eren molt estrictes. En referència a les tres constitucions més polèmiques que es debatien (la de la observança, la dels quints y la de la Inquisició), el rei encarregava al seu germà que "particularmente hagâys que se miren y reconozcan con toda atención y que con toda distinción se me avise lo que se ofreciere en cada una, para que pueda yo mejor resolver lo que havré de ordenar en las decretaciones que se pusieren en estas tres constituciones." Li demana a més que se les remeti amb el major secret, per salvar les aparences i que es cregui que és el mateix cardenal-infant qui veu "el inconveniente de cercenar la autoridad a los ministros y intimidarlos por medios extraordinarios, que es lo que dessean con la constitución de la observancia."⁽⁸⁶⁾ I el comte d'Oñate, assessor del cardenal-infant, creia que amb aquesta constitució el que volien els catalans era

respective y lo estament real que no es remey sufficient: Apar que la pretensió del estament real es molt iusta a més del que se ha advertit en dita addició perquè ab los recursos y *appellaciones* y *citaciones in banco Regio* nos tracta sinó de reparar lo prejudici a la part y restaria impunit lo contrafactor y per consegüent seria ocasió que dits oficials no estarian compresos a la pena de la contrafacció no repararian fer ditas contrafaccions pus no estarian subjectes a pena alguna y encara que los oficials reals ho estarian en los judicis de taulas però és judici molt llarch y costós a la part agraviada, té apellació y altrament ha mostrat la experiència que és molt poch o de ningun profit y en quant als barons ecclesiàstichs y secular y llurs oficials encara que fessen qualsevol contrafacció noy hauria pena per no estar subjecte al judici de taula y axí no repararian fer qualsevol contrafacció encara que fos contra onstitucions. Per ço apar que la lley ha de ser universal y ha de compendre a tots."

(24ª corts 1632, f. 514-515; la resta d'addicions foren aprovades pels advocats, excepte la 12^a, en la que se suggeria que s'especificqués "que la part instant sie condemnada solament en cas que sia temeràriament o per calúnnia o per malícia proposada la contrafacció que no haja tingut justa causa.")

⁸⁵ - 24ª corts 1632, ad loc.

⁸⁶ - Doc. de juliol (?) de 1632 ed. per ZUDAIRE, "Cardenal-infante," p. 624.

constituir-se en república lliure.(87)

El 1640 el govern de Madrid planejà unes noves corts, donant per clausurades les de 1626-1632, i una junta de ministres revisava tots els projectes de constitucions elaborats el 1626, tot plegat sens dubte de cara a executar la radical reforma política que el comte-duc d'Olivares tant desitjava.(88) Però aquest pla no es realitzà i Catalunya a finals de setembre de 1640 posava com a condició per al seu retorn a l'obediència de Felip IV l'establiment d'un tribunal de contrafaccions.(89) L'obtingué finalment consumada la defecció, amb els pactes de Péronne pels que se sotmetia al rei de França.(90) A les corts de 1701-1702 novament veia realitzada aquesta reivindicació amb la doble particularitat, en comparació amb allò succeït el 1626-1632, de ser un sistema molt més minuciós i eficaç i de prescindir del procediment "assembleari" que van assajar els cavallers de dècades passades.(91)

Jesús Villanueva

Universitat Autònoma de Barcelona

Resumen: *En este artículo se analiza la discusión en las cortes catalanas de 1626-1632 de una nueva constitución "de la observancia de constituciones," que suponía la erección de una especie de "tribunal*

⁸⁷- Escrivia al rei el 2 de juny des de Barcelona: "las formas que hasta aora han propuesto para esta constitución son tan fuera de razón y tan impossibles de conceder...;" i afegia tot seguit: "A lo que se puede entender destas cortes, ellos van con mira de assentar desta vez todas sus pretensiones reduciéndose casi a República libre y encomendada a la Real protección de V. Magd." (text original de l'informe resumit per ZUDAIRE, "Cardenal-infante," p. 597-598; l'última frase és citada també per ELLIOTT, p. 268).

⁸⁸- ELLIOTT, c. 17, n. 21.

⁸⁹- Segons l'enviat francès Du Plessis, els catalans exigien que "il le seroit permis de former un parlement a Barcelonne, dont la jurisdiction seroit non seulement souveraine et sans ressort à Madrid, mais qui auroit aussy faculté de juger des differends qui pourroient intervenir entre le Roy d'Espagne et eux sur l'infraction de leurs privilèges" (J. SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña*, Barcelona, 1956, p. 633).

⁹⁰- Ibid. p. 650-651 (art. 14).

⁹¹- FERRO, p. 419-420.

constitucional" para resolver los conflictos entre la administración real y los ciudadanos. Se destaca el enfrentamiento entre los propios estamentos catalanes que la cuestión provocó y se señalan las diversas fases de la negociación, frustrada al final por la suspensión de las cortes.

Summary: *The present article analyzes the discussion about a new constitution which had to be called "of constitutions' observance" during the Catalan court from 1626 to 1632. The constitution involved the establishment of a sort of constitutional tribunal to solve the conflicts between king's administration and citizens. The author emphasizes the clash promoted by this question among Catalan estates and he points out the different stages of negotiation which was finally frustrated by the suspension of court.*